

АНТИЧНА ФІЛОСОФІЯ

ПЛАН

---

1. ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА КУЛЬТУРИ АНТИЧНОСТІ
2. ПЕРІОДИЗАЦІЯ АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ
3. НАТУРФІЛОСОФІЯ
4. КЛАСИЧНИЙ ПЕРІОД АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ
5. ФІЛОСОФІЯ ДОБИ ЕЛЛІНІЗМУ ТА РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ.

Антична філософія

10-6 ст.до н.е.-3-6 ст.н.е.

- Натурфілософія
- Класичний період
- Доба еллінізму та Римської імперії

Головна риса філософії античності

- **КОСМОЦЕНТРИЗМ**

ДАВНЯ ГРЕЦІЯ

ДЕРЖАВИ-ПОЛІСИ

- **СПАРТА** –
МІЛІТАРНЕ
ПРАВЛІННЯ
- **АФІНИ** –
БАТЬКІВЩИНА
ДЕМОКРАТІЇ
- **ПЕРИКЛ** –
ВЕРХОВНИЙ
СТРАТЕГ

ΠΕΡΙΚΛ

ПРОБЛЕМАТИКА

- *Натурф ілософ ія* - проблема **загального** (пошук першооснови буття, зв'язок руху та матерії)
- *Класичний період* - проблема **одиничного** (людина) та **загального**
- *Доба еллінізму* - проблема **одиничного**

ПАРФЕНОН
АФІНИ

Історія Стародавньої Греції охоплює період приблизно з XXII до III ст. до н. е.

У своєму розвитку грецька антична філософія пройшла етапи:

архаїчний, або досократичний, період (VII- VI ст. до н. е.);

класичний період (V-IV ст. до н. е.);

еллінізму та Римської імперії (III ст. до н. е.- III-УІ ст.н.е.).

КАЛОКАГІТІЯ - ГАРМОНІЯ

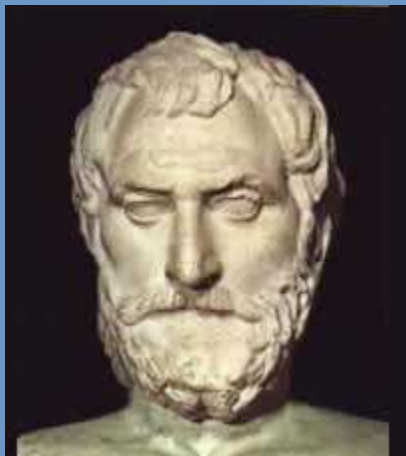
- **ФІЗИЧНЕ – ТІЛО:**
- ОЛІМПІЙСЬКИЙ РУХ
- СКУЛЬПТУРА
- МИСТЕЦТВА
- ВІЙСЬКОВА СПРАВА
- **ДУХОВНЕ – РОЗУМ**
- ПОКЛОНІННЯ МУДРОСТІ
- (7 ВЕЛИКИХ МУДРЕЦІВ ГРЕЦІЇ: Фалес Мілетський, Піттак Мітиленський, Біант Приєнський, Солон з Афін, Клеобул Ліндійський, Мисон Хенейський, Хілон з Спарти)

НАТУРФІЛОСОФІЯ

ФІЛОСОФИ-ФІЗИКИ

- ФАЛЕС (ВОДА)
- ПІФАГОР (ЧИСЛО)
- ГЕРАКЛІТ (ВОГОНЬ)
- ЕЛЕАТИ – ПАРМЕНІД (БУТТЯ)
- ЕМПЕДОКЛ (4 СТИХІЇ)
- АНАКСАГОР (ЗЕРНО)
- АТОМІСТИ - ЛЕВКІПП, ДЕМОКРІТ
- (ПЕРША НАУКОВА ПРОГРАМА АНТИЧНОСТІ)

Цих людей, так само як і на Сході, називали мудрецями. До когорти найшановніших, на думку Діогена належали: Фалес, Піттак, Періандр, Хілон, Солон, Біант, Клеобул.

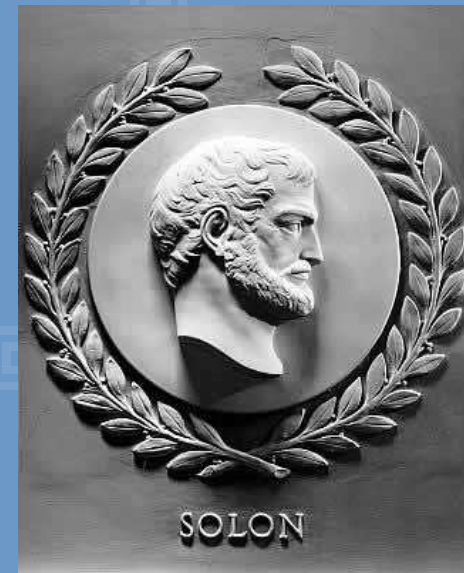
Фалес

- Не збагачуйся нечесним шляхом;
- Які послуги робиш батькам, такі і сам матимеш в старості від дітей;
- Що важко? - пізнати самого себе;
- Що легко? - наставляти інших;
- Що приємно? - досягнення того, чого бажаєш;
- Що шкідливо? - нестриманість;
- Що стомливо? - неробство;
- Що нестерпно? - невихованість;
- Учи і вчись кращому;
- Дотримуйся міри;
- Не довіряй всім підряд;
- Знаходячись при владі, управляй самим собою;

Унікай задоволення, котре породжує страждання;

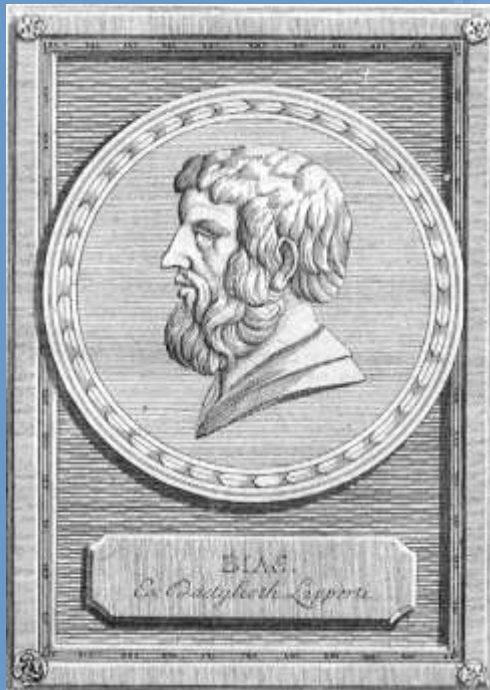
Скріплюй слово печаткою мовчання, а мовчання - печаткою підходящого моменту;

- Батьки завжди праві;**
- Не поспішай набувати друзів, а набувши їх, - не поспішай від них відмовлятися;**
- Навчившись підкорятися, навчися управляти;**
- Чого не бачив, того не говори;**
- Поважай друзів;**
- Знаєш - так мовчи;**
- Не будь зарозумілим;**
- Не приятелюй з дурними;**
- Вимагаючи, щоб відповідальність несли інші, неси її сам;**
- Про таємне догадуйся по явному.**

Солон

- Берись за справу не поспішаючи, а почате доводь до кінця;
- Слухай побільше;
- Бери переконанням, а не силою;

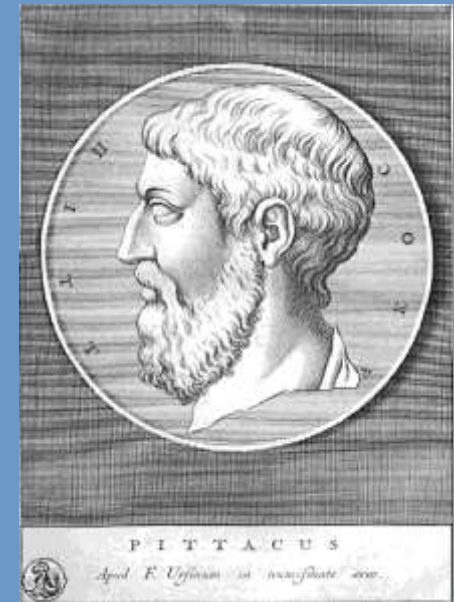

Біант

- Набувай у молодості благополуччя, а в старості - мудрість;
- Безрозсудності не схвалюй;
- Розсудливість - люби;
- Подивись на себе в дзеркало і коли виглядаєш прекрасно, - поступай прекрасно, а якщо виглядаєш потворно, то виправляй природний недолік добропорядністю;
- Набуваєш: справою своєю - пам'ять про себе, належною мірою - обережність, характером - благородство, працею - терпіння, словом - переконання, рішенням - справедливість, відвагою - мужність, діянням - владу, а славою - верховенство.

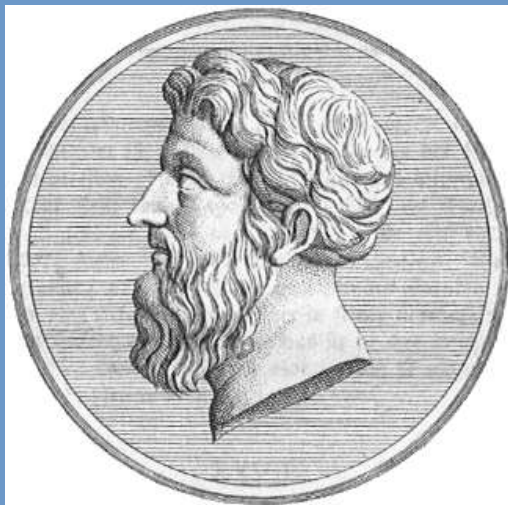
- Про те, що маєш намір зробити, не розповідай: не вийде - засміють;
- Що обурює тебе у ближньому, того не роби сам;

- Покладайся на друзів;
- Довірений тобі зalog - віддай;
- Друга не ганьби і ворога не хвали: не обачливо це;
- Володій своїм;
- Що страшно пізнати? - майбутнє, що безпечно? - минуле, що надійне? - земля, що ненадійне? - море, що ненаситне? - користолюбство;
- Плекай благочестя, виховання, самообладання, розсудок, правдивість, вірність, досвідченість, вправність, товаришування, старанність, господарність, майстерність.

Піттак

- На обіди до друзів ходи повільно, на біди – швидко;
- Не ганьби ближніх, а то почувеш таке, від чого будеш прикро вражений;

Хілон

- Небіжчика величай;
- Старшого поважай;
- Віддавай перевагу втраті, ніж ганебному прибутку: перше засмутить один раз, друге буде засмучувати завжди;
- Над тими, хто потрапив у біду – не смійся;
- Якщо в тебе крута вдача, виявляй спокій, щоб тебе скоріше поважали, ніж боялись;
- Будь захисником своєї сім'ї;
- Язик твій хай не випереджає розум;
- Не бажай неможливого.

- Батька треба поважати;
- Будь здоровий і тілом, і душею;
- Будь стриманим на язик;
- До несправедливості стався з ненавистю;
- Плекай благочестя;
- Співгромадянам давай найкращі поради;
- Силою не роби нічого;
- Дітей виховуй;
- В достатку не чванься, в нестатку не принижуйся;
- Насмішкою дотепника не смійся, а то будеш ненависний тому, на кого вони спрямовані.

Клеобул

Мілетська школа

Проблема єдиної першооснови

- Першою філософською школою була **МІЛЕТСЬКА** (від назви міста Мілет — грецької колонії на узбережжі Малої Азії), її засновником став **ФАЛЕС**.
- Його учнями й послідовниками були **Анаксимандр** та **Анаксімен**, деякий час у Фалеса навчався і Піфагор

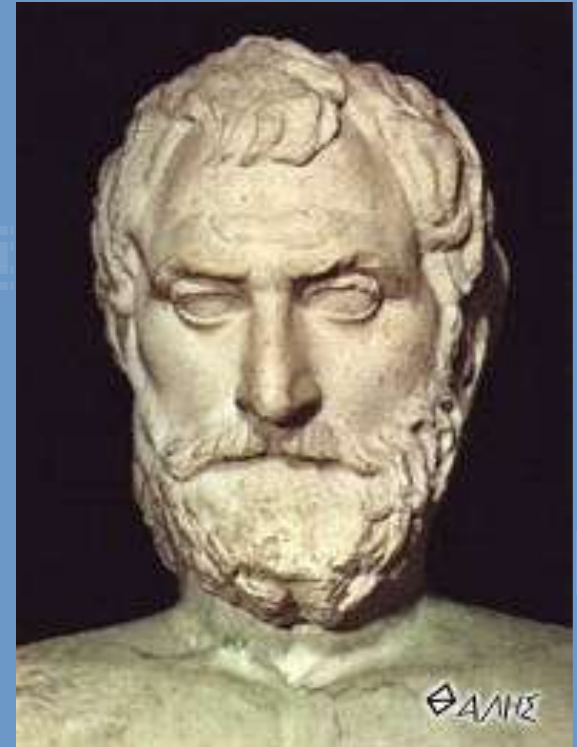

- Мілетські мудреці визначили закономірність **Всесвіту (КОСМОСУ)** й намагалися знайти основу нескінченного світового різноманіття.
- Вони прагнули визначити основний принцип світу, що все упорядковує й пояснює, і назвали його *першоосновою* (грец. *архе*).

Фалес

«У мудрості старший над усіма»
- напис на його могилі

- (640/625-547/545 рр. до н. е.)
- “Вода є найкраще”
- **Родоначальник** європейської філософії і науки.

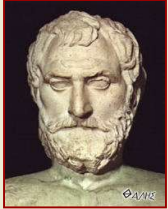

Масштаби мислення цього філософа стають зрозумілими з його висловлювань:

- **«Древніший усього суцього — Бог, оскільки він не народжений»;**
- **«Найпрекрасніший — світ, оскільки він творіння Бога»;**
- **«Найбільший — простір, оскільки він охоплює усе»;**
- **«Швидший за усе — розум, оскільки він оббігає все»;**
- **«Сильнішою є неминучість, оскільки вона панує над усім»;**
- **«Наймудріший — час, оскільки він розкриває все».**

Філософ

Першооснова

Фалес

Вода

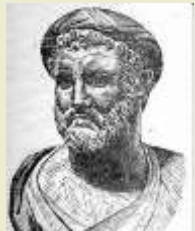
Анаксимандр

Апейрон
(безкінечне,
божественне)

Анаксимен

Повітря

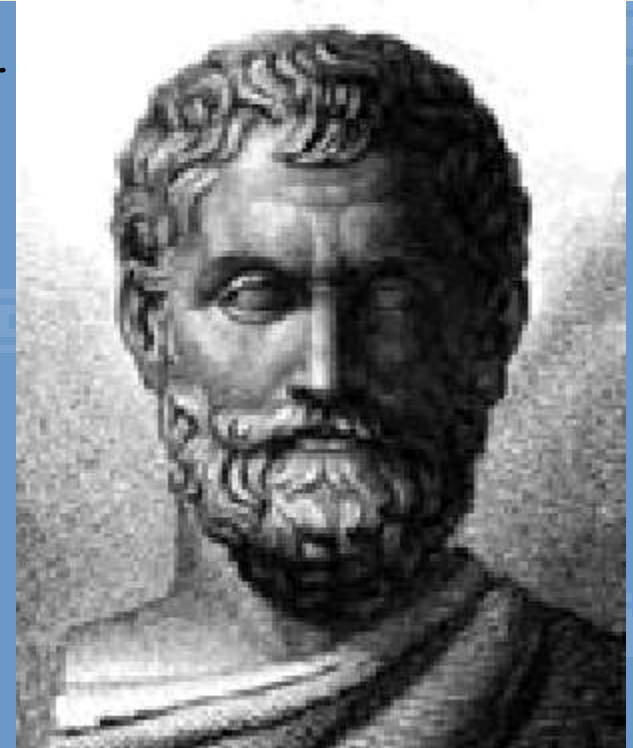
Піфагор

Число

1,2,3,4,5.....

- **Анаксимандр** (бл. 610-540 рр. до н. е.) вирішив не називати першооснову світу ім'ям якої-небудь стихії (води, повітря, вогню чи землі)

- Вважав єдиною властивістю первинної світової речовини, яка все створює, її нескінченність, що не може бути зведеною до конкретної стихії.
- Вона перебуває по той бік стихій, включає будь-яку з них і називається безмежною (грец. апейрон).
- **Апейрон** — безкінечне, божественне, творчо-рушійне начало: воно не доступне для чуттєвого сприйняття, але досягається розумом.
- Анаксимандр першим піднявся до оригінальної ідеї **безкінечності світу**.

Анаксимандр

• АНАКСИМЕН

Анаксимен

- Вважав першоосновою творіння **повітря**: усі речі походять із нього шляхом згущування або розрідження.
-
- Найбільш розріджене повітря — це вогонь, густіше — атмосфера, ще густіше — вода, далі — земля і нарешті — каміння.

Мілетські мислителі

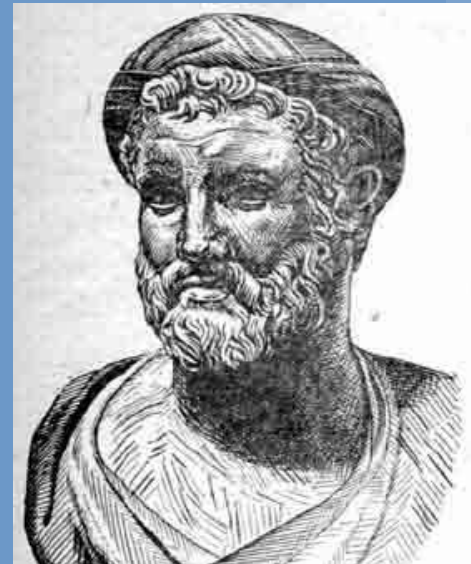
заслуга:

- Стихійний (вульгарний) матеріалізм;
- Значення запитання: **«З чого все?»** — відповідь шукаємо досі.

- **Піфагор Самоський** (бл. 580 — бл. 500 рр. до н. е.) жив на острові Самос.

- Називав себе сином бога Аполлона
- набув визнання як «великий посвячений»
- перший, хто назвався філософом
- першим вжив слово «космос»
- став творцем піфагорійського союзу, який об'єднував майже 2 тисячі учнів та існував бл. 800 років.

Піфагор

«**ВСЕ Є ЧИСЛО**» — стверджував Піфагор.

- Число є тим, що завжди й незмінно присутнє в різних речах, їх сполучна нитка, основа, яка їх об'єднує, тому його можна назвати першоосновою світу.
- Число — нематеріальна сутність, воно **ідеальне**, і в цьому принципова відмінність піфагорійського світосприйняття від мілетського.

Геракліт

Проблема мінливості

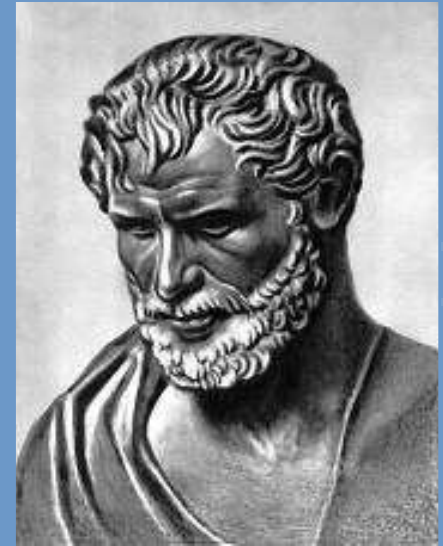
Геракліт

Проблема мінливості

Як з одиничного виникає багатоманітність,
а з незмінного - мінливе?
(зв'язок руху і матерії)

Геракліт

Світ як вічне становлення

Геракліт
(бл. 540 - 480)

Знамениті вислови Геракліта:

**«Все тече, і ніщо не стає»,
«В одну і ту ж річку не можна ввійти двічі»,
«У світі немає нічого нерухомого».**

**Діалектика Геракліта,
згідно з якою все у світі вічно
рухається і змінюється,
ніщо не перебуває в незмінному стані.
А якщо ми що-небудь і бачимо незмінним,
то тільки тому, що не помічаємо змін,
які відбулися.**

Геракліт – світ як вічне становлення (генезис)

- Світ ніким не створений, він був, є і вічно буде живим вогнем, закономірно спалахує та згасає.
- Вогонь у Геракліта є образом вічного руху, він переходить у протилежні стихії та стає речовинним носієм змін.

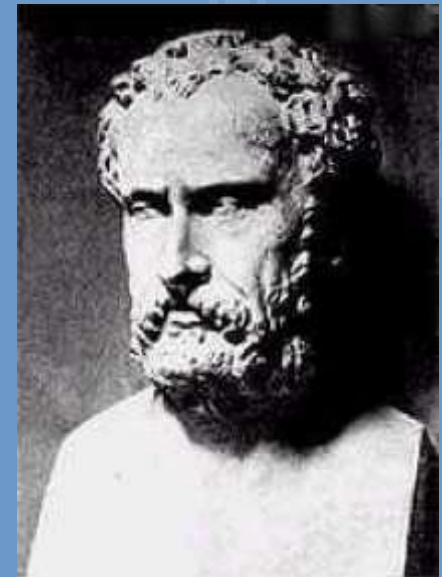
Элейська школа

Заснована в місті Елеї (грецька колонія в Південній Італії)

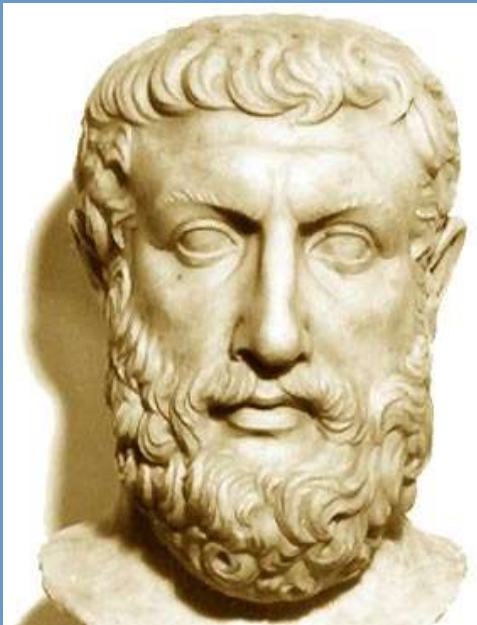
- Засновник – **Ксенофан Колофонський** (бл. 570 — бл. 470 рр. до н. е.)

Якби бики, коні та леви мали руки і могли б ними малювати твори мистецтва, подібно до людей, то коні зображували б богів схожими на коней, бики -- схожими на биків, і надавали б їм тіла такого вигляду, яким є тілесний образ у них самих.

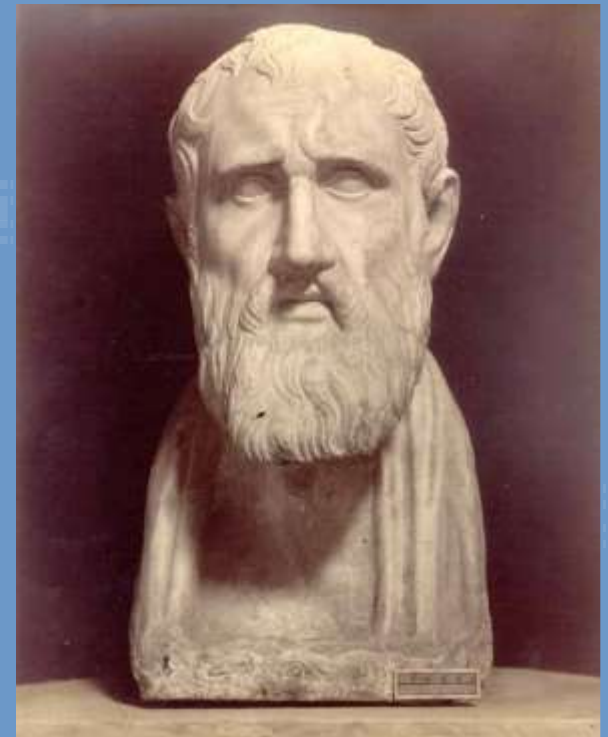
- Найвідоміший представник елейської школи — філософ

Парменід Елейський (бл. 540-480 рр. до н. е.).

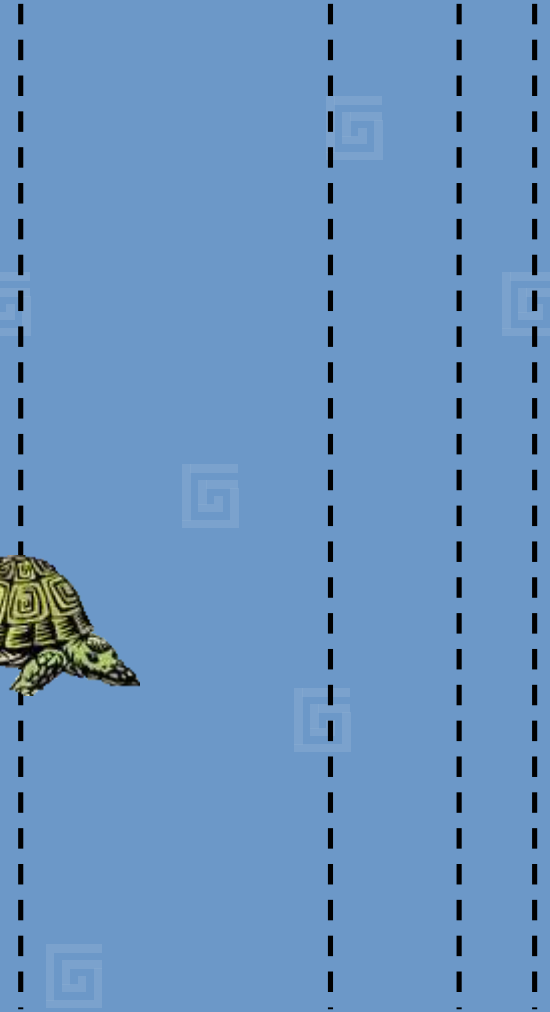
- Вперше використав поняття «**буття**» (від дієслова «бути»)
- Парменіду належить знаменитий вислів: **«Буття є, небуття немає, тому що його і помислити неможливо».**

- Послідовник Парменіда – **Зенон** Елейський (490-430 рр. до н. е.).
- Він – автор **апорій** (грец. *aporia* — нерозв'язні суперечності, розумова безвихідь, парадокси), якими він прагнув довести, що рух немислимий, а тому неможливий: Дихотомія; Про стрілу; Ахілес та черепаха.

Парадокси Зенона

Апорія «Ахіллес і черепаха»

- «Те, що ми бачимо речі рухомими, — говорить Зенон, — зовсім не означає, що рух дійсно існує». Наприклад, ми бачимо, що Сонце рухається над нами зі сходу на захід, насправді ж воно нерухоме. Припустимо, що й інші речі, які ми бачимо рухомими, насправді нерухомі, тільки ми цього не бачимо, не відчуваємо і тому не розуміємо.

• *Елеати і Геракліт*

- сформулювали два **протилежні підходи** до розуміння світу. Перші стверджували те, що світ **незмінний**, неподільний і нерухомий, що він є вічною сталістю й абсолютною стійкістю. Геракліт, навпаки, переконував, що світ є довершеною непостійністю, незмінним рухом, загальною **зміною** і повною відсутністю чогось стійкого.

ЕМПЕДОКЛ

Початок традиції **еволюціонізму**.

В основі світу називав **чотири** першооснови:

- Земля
- Вода
- Вогонь
- Повітря

Та дві **сили**: Любові й Ненависті, якими активізуються елементи першооснови.

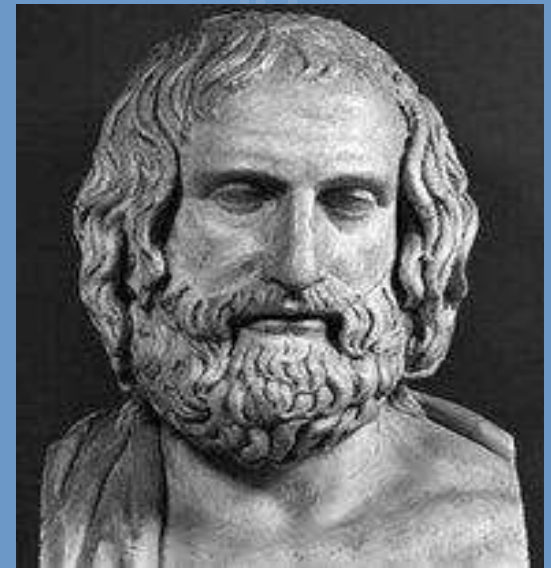
Першим визначив **5 органів чуття** людини.

- зір
- слух
- нюх
- смак
- дотик

АНАКСАГОР (бл.500 до н. е. — 428 до н. е.)

Школа *ноології* – ноос, нус – з грецьк. **розум** – ідея **розумності** світу. Світовий розум змушує рухатись першооснову (першонасіння)

АТОМІСТИ

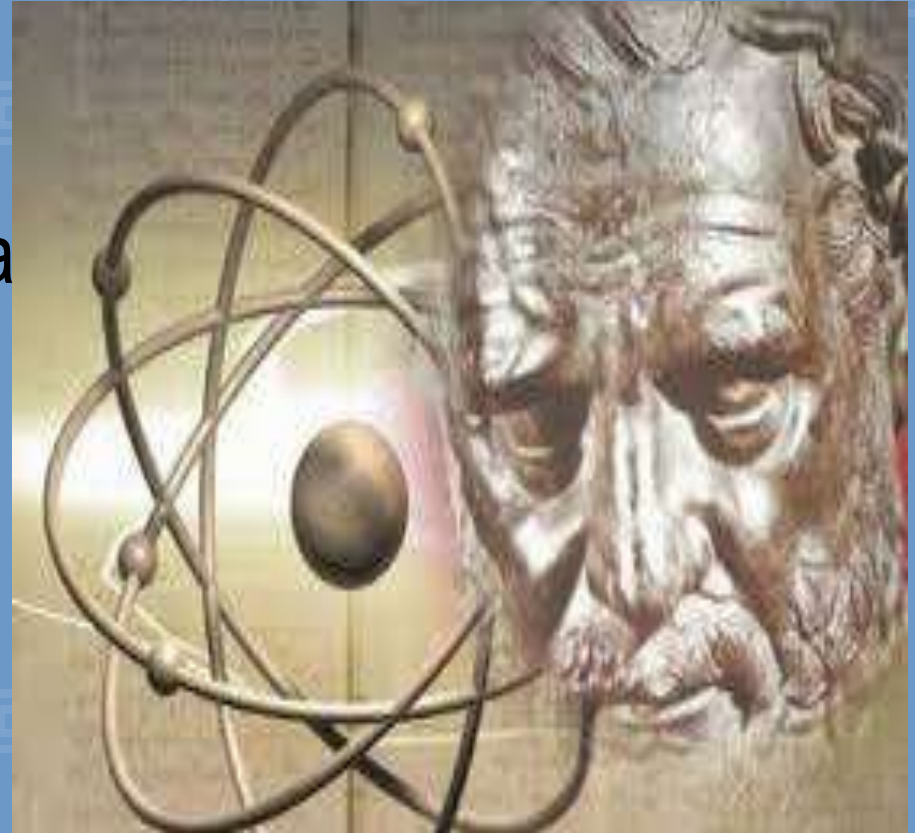
Левкіпп

Демокріт

Ідея атомарної будови світу

- Атом – найменша, неподільна, незнищенна, речовинна першооснова світу
- Атомів існує безкінечна кількість
- Атомісти – засновники матеріалістичної традиції у філософії

Теорія атомізму завершує натурфілософський етап античності

- Атомістична теорія найбільше відповідала критеріям науковості – максимально просто пояснити максимальну кількість проблем.
- Ідея атомізму найуспішніше пояснювала будову світу.
- Після атомістів проблематика натурфілософії заходить у глухий кут і період завершується

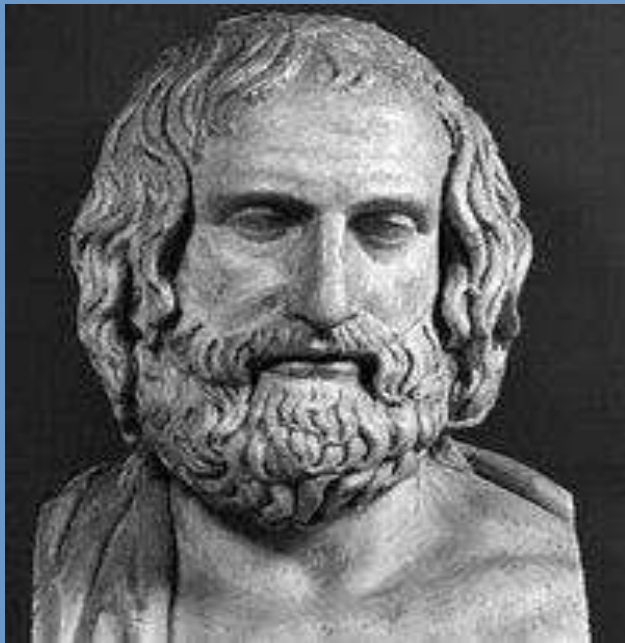
II етап античної філософії – *класичний* (5-4 ст. до н.е.)

- Софісти (Протагор, Горгій, Гіпій)
- Сократ (470/469 — 399 р. до н. е.)
- Платон (429/427 — 347 р. до н. е.)
- Аристотель (384 — 322 р. до н. е.)

СОФІСТИ (вчителі мудрості)

- Людина – міра всіх речей: існування існуючих та неіснування неіснуючих.

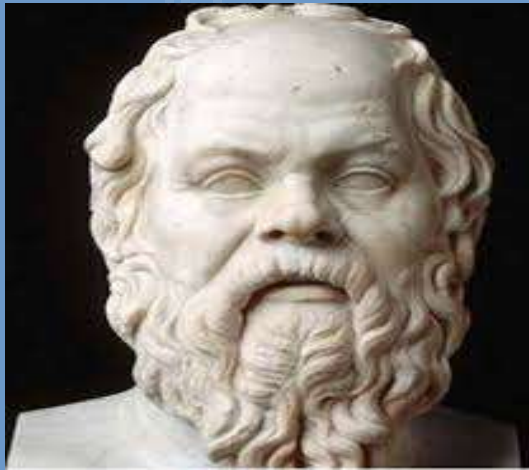
- Протагор

РИСИ СОФІСТИКИ:

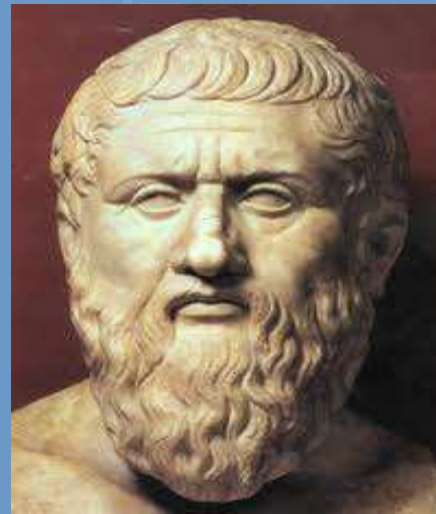

- РЕЛЯТИВІЗМ (ВІДНОСНІСТЬ)
- СУБ"ЄКТИВІЗМ (ЗАЛЕЖНІСТЬ ВІД ЛЮДИНИ)

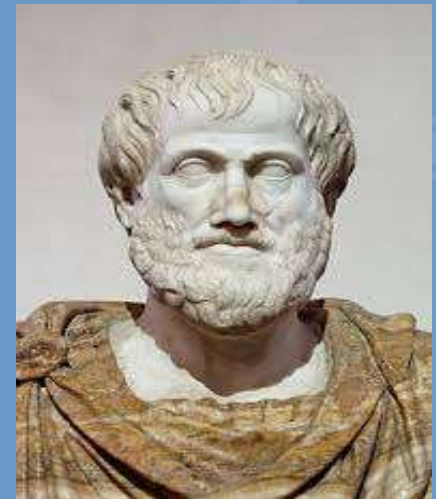
КЛАСИКИ АНТИЧНОЇ ФІЛОСОФІЇ

Сократ

Платон

Аристотель

СОКРАТ

- боротьба із софістикою
- ЗНАЮ, ЩО НІЧОГО НЕ ЗНАЮ
- ПІЗНАЙ СЕБЕ
- Діалектика
- іронія
- Маєвтика
- Понятійний стиль мислення
- неписьменний
- Сократичні школи (кініки, стоїки, мегарики, киренаїки)

ПЛАТОН

- Смерть Сократа
- АКАДЕМІЯ
- Діалоги (“**ДЕРЖАВА**”, “**АПОЛОГІЯ СОКРАТА**”, “**БЕНКЕТ**”, “**ТИМЕЙ**”)
- ІДЕАЛІЗМ (світ ідей та світ речей)
- **ДЕРЖАВА** як загальне благо («правління кращих» (аристократія))
- Вчення про безсмертну душу
- Пізнання – пригадування

АРИСТОТЕЛЬ

- ПЛАТОН МЕНІ ДРУГ, АЛЕ ІСТИНА ДОРОЖЧА
- школа перипатетиків
- вчення про МАТЕРІЮ І ФОРМУ
- ДЕРЖАВА як єдиний організм
- Людина – тварина політична
- моральне вчення про ЗОЛОТУ СЕРЕДИНУ
(“НІКОМАХОВА ЕТИКА”)
- засновник ЛОГІКИ
- вчення ПРО КАТЕГОРІЇ

ДОБА ЕЛЛІНІЗМУ ТА РИМСЬКОЇ ІМПЕРІЇ (4-3 СТ.ДО Н.Е.-3-6 СТ.Н.Е.)

Філософія еллінно-римської епохи існує у вигляді кількох основних філософських ШКІЛ:

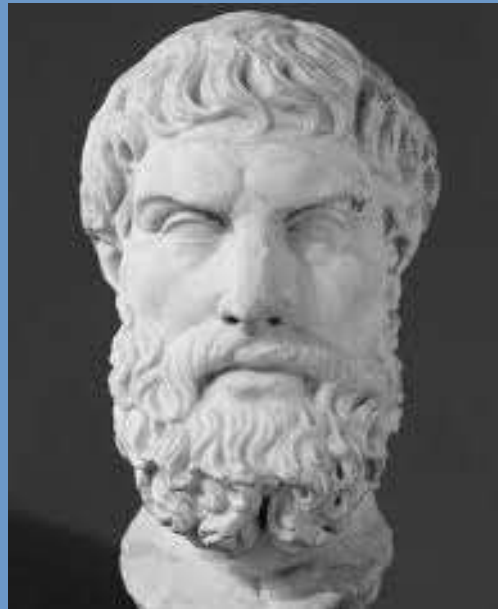
- **епікурейці** (засновник Епікур),
- **скептики** (Піррон),
- **стоїки** (Цицерон, Сенека, Марк Аврелій, Епіктет)
- **неоплатоніки**

ОСОБЛИВІСТЬ ІІІ ЕТАПУ

- філософія замикається на темі **ЛЮДИНИ (ОДИНИЧНОГО)**
- період **ЗАНЕПАДУ, ВТОМИ, ДЕКАДАНСУ** культури і філософії античного світу
- домінуюча проблематика – **ЕТИЧНА:**
ЯК ЖИТИ ЛЮДИНІ У СВІТІ, ЩО МЧИТЬ ДО ЗАГИБЕЛІ ТА Є ВОРОЖИМ ДЛЯ ЛЮДИНИ
головне питання – про **ЩАСТЯ** людини

ЕПІКУРЕЇЗМ

- ЩАСТЯ – У НАСОЛОДІ (розумній, для Епікура, чуттєвих – для його наступників)
- Школа “САД”

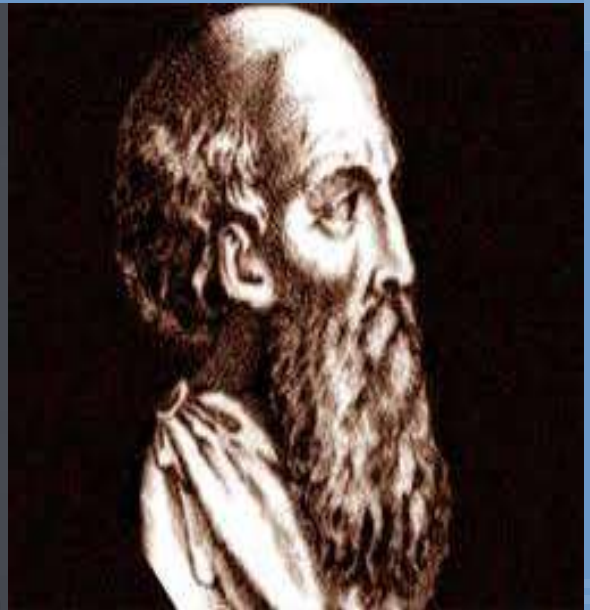
СТОЇКИ: мудрого доля веде, а глупця тягне

Сенека

Марк Аврелій

Епіктет

Позиції стоїцизму:

- Логос
- Доля (фатум)
- Спокій, незворушність (атараксія)
- Гідність за будь-яких обставин

СКЕПТИЦИЗМ

- Скептики: Піррон, Секст Емпірик, Агріппа.
- Позиції стоїцизму:
- (принципова) обмеженість знання,
- отримання інформації про дійсність через **сумніви** та постійні перевірки,
- цинізм

НЕОПЛАТОНІЗМ - ідеалістичний напрям античної філософії III-VI ст., що з'єднує і систематизує елементи філософії Платона, Аристотеля та східної філософії

- ПРЕДСТАВНИКИ: ПЛОТІН, ПРОКЛ, ПОРФИРІЙ

ЄДИНЕ

МАЄ ТРИ РІВНІ БУТТЯ :

- РОЗУМ
- ДУША
- ТІЛО